

gjennom litteraturlister, register og forskningsinformasjon den interesserte institusjon, forskar eller nyfikne lesar inn til eit sjølvstendig arbeid med stoffet — og vegar vidare fram. Ein blir imponert over både breidde og åpne perspektiv. Ei særleg og fruktbar side av arbeidsmetoden er den naturlege sameksistens av teologisk og religionsvitskapleg forskning som gjennomsyrer arbeidet som heile og dei ulike artiklane.

Av dei atten bidragsytarane er seks japanske og tolv vestlege ressurspersonar. Japanbildet blir i høg grad prega av Japans forhold til den angloamerikanske verda. Ein forfattar med tysk og ein med skandinavisk bakgrunn peikar rett nok for ei større japansk omverd enn USA-England. Men, særleg tykkjest forholdet til Tyskland for sterkt tona ned Dei to kvinner som deltar i boka, Helen Ballhatchet og Karen Seat, gir gode bidrag — men etter mitt skjønn får ikkje den kvinnelege dimensjon i japanbildet stor nok tyngde i boka totalt sett. Ein betre kjønns- og kulturbalanse kunne ha fått fram og utvida perspektivet på kristendommen i Japan. Derimot tykkjer eg at ein alt i alt må kunne seie at boka leverer ein positiv ekumenisk profil som samsvarer med japanske særdrag. Den spennande dynamikken mellom katolsk dominans i førmoderne tid følgt av protestantisk dominans i moderniseringsperioden kjem tydeleg og veldokumentert fram. Det lar seg også lesse i boka at romersk katolisisme igjen har tatt initiativet i seinare kultur og religionstolking. Det russisk- ortodokse bidrag er heller ikkje oversett. Det er heller ikkje den sterke rolle som biblisistisk spiritualitet i karismatisk «holiness»-tradisjon vann etter andre verdskrigen. Den biblisistiske rørsleas kompromisslause kamp for trua på Jesu atterkomst i strid med tretti- og tidleg førti-tals politiske dogme om eit evigvarande japansk keisarsystem har avtvinga respekt av ettertida. Dermed blir også den biblisistiske og karismatiske kristentradisjon inkludert i handbokas ekumeniske konsept av protestantar og katolikkar. Den positive relasjon mellom katolikkar, ortodokse og protestantar som utvikla seg i Japan etter andre Vatikan-konsilet avspeglar seg i boka på eit sympatisk sett.

La meg til slutt dra eit par konklusjonar av handbokas materiale som handboka ikkje sjølv har dratt. Den eine er at japansk kristendom speglar ein religiøs dobbelhet: protestantismen er prega av møtet med konfucianismen som var det ideologiske grunnlaget i Japan i modernitetens gjennobrottsperiode. Dermed blir i protestantismen bibelomsettingane viktige og det intellektuelle arbeidet blir prioritert. Dei mange protestantiske skolar og universitet sidan 1860-talet er tydelegvis inspirerte av konfucianske kunnskapsideal. Eg oppfatar sjølvvagt ikkje japansk kristendom som eit dublikat av konfucianismen — eksempelvis hadde den kristne kvinneaktivismen front mot visse typer

konfuciansk patriarkalisme. Men protestantismens lærdomsideal synest i høg grad inspirert av konfucianske holdningar som går tilbake til tidlege protestantiske konvertittar. For katolisismen er situasjonen ein annan. Tidleg romersk katolisisme på 15 og 16 hundretalet brukte ei rekke buddhistiske termar for å forklare sitt åndelege innhald. Japanske buddhistar var mange og innflytelsesrike blant katolske konvertittar i si tid. Dessutan har moderne katolisisme i Japan — etter andre verdskrigen — hatt nære forhold til buddhismen. Særleg har Zen vore ei mektig inspirasjonskjelde for japansk katolisisme. Japans katolsk-protestantiske ekumenikk har dermed ein interessant bakgrunn i buddhist-konfuciansk harmoni.

Desse observasjonane framgår ikkje tydeleg av handboka: Når ikkje bokforfattarane har sett dette mistenker eg at det heng samman med at kristenbildet gjennomgåande er tolka i lys av aktivitet utover. Truleg går forfattaren av avsnittet om kristen-buddhistisk dialog, Notto Reidar Thelle, og Mark Mullins med artikkelen om kristne grasrottrøsrer, lenger enn andre forfattarar i å påpeke omforming av kristendommen. Men gjennomgåande har artikkelforfattarane sett meir på kristendommens omforming av og bidrag til det japanske samfunnet enn japanske bidrag til ny kristendomstolking. Dette er sjølvvagt fullt tillate — det er eit val av perspektiv. Men som kritisk observasjon av det velfunderte arbeidet kjem ein ikkje unna å påtale visse «triumfalistiske» premisser.

Det forhindrar ikkje at eg vurderer det framlagte arbeidet høgt og at eg ser det som viktig. Dette solide arbeidet bør finnast i institusjonar som jobbar med japansk teologi og religionshistorie. I 5–10 år framover vil handboka ha stort informasjons- og inspirasjonsverde.

Aasulv Lande

Theologische Realencyklopädie. Band 35. Vernunft III –Wiederbringung aller. 820 sid. — Band 36. Wiedergeburt–Zypern. 872 sid. Walter de Gruyter, Berlin 2003–2004.

Den redan i band 34 (se STK 2004, s. 46 f.) påbörjade artikelen «Vernunft» fortsätter här med det viktiga avsnittet om frågans behandling i den systematiske teologin. Förf. särskiljer fyra olika ståndpunkter i den nutida diskussionen: 1) en motsats mellan tron som lydriad för uppenbarelens auktoritet och det mänskliga förnuftets oförmåga i andliga ting (K. Barth); 2) uppenbarelens innehåll som ett postulat för förnuftet och uttryck för dess innersta sammanhang (E. Hirsch; P. Tillich); 3) trosinnehållet som en hypotes att försvara inför förnuftet (W. Pannenberg); 4) förnuftets

enhet bestrides genom hänvisning till de psykologiska faktorerna (E. Herms) eller dess relation till språket (O. Bayer) — detta som en kort antydan om en rikhaltig, utförlig framställning av ämnet.

Den viktiga artikeln «Versöhnung» är relativt kortfattad både i den exegetiska och den teologihistoriska delen. I fråga om teologihistorien överraskar, att som enda representant för teologin under 1600-talet är det Fausto Sozzini som omnämnes med hans kända kritik av försoningsläran (s. 30 f.), trots att denna obestriddigt utgör ett centrum i den efterreformatoriska evangeliska teologin. Som så ofta visar sig socinianismen som ett föregripande av nutida liberalteologiska tanke-mönster. Att inte den andra sidan kommer till tals i en artikel som denna har möjligen ideologiska skäl men är samtidigt en brist på information.

Till temat «Versuchung» har den gammaltestamentliga delen författats av Erik Aurelius, dåför tiden professor i Göttingen. I det nytestamentliga avsnittet är behandlingen av 6. bönen i Fader vår mot bakgrund av den svenska diskussionen av särskilt intresse. Den gängse tolkningen förordas med utförlig argumentering. Det handlar främst inte om att slippa prövning utan om att bevaras i tron, blir slutsatsen. Den teologihistoriska delen av artikeln «Versuchung» redovisar utförligt traditionen från den tidiga evangeliska teologin, med omnämnande även av de klassiska källorna i litteraturförteckningen.

Att ett viktigt men abstrakt tema som «Wahrheit/Wahrhaftigkeit» får ett utrymme på inte mindre än 40 sidor är något för detta uppslagsverk typiskt och berömvärd. Inom det filosofiska avsnittet behandlas det kristet-aristoteliska sanningsbegreppet under medeltiden (Thomas ab Aquino) och därefter renässansen med Nikolaus Cusanus. Man skulle vänta en fortsatt behandling av det metafysiska, objektiva sanningsbegreppet under nyaristotelismen, men i stället sker en direkt övergång till den subjektiva sanningsförståelsen (Descartes – Nietzsche) utan att det dramatiska i denna utveckling kommer till sin rätt. Det bibliska sanningsbegreppet och den systematiska teologiska problematiken får i fortsättningen en rikhaltig framställning.

Bland historiska och biografiska artiklar lägger man märke till en ovanligt ingående framställning av valdensarnas historia (Waldenser), som tilldrog sig stort intresse också efter reformationen, artiklar om August Friedrich Vilmar, Vincent av Lerinum, John Wesley för att nämna några exempel.

I band 36 möter en instruktiv artikel om Gustaf Wingren, skriven av Carl Axel Aurelius. Wingren hörde med bland dem som på 1970-talet planerade arbetet med TRE.

Det i evangelisk tradition centrala och ofta diskuterade begreppet «Wiedergeburt» får en klar och bely-

sande framställning i den dogmatiska delen av artikeln.

Den 38 sidor långa artikeln om «Wunder» blir trots sin längd översiktlig och lättillgänglig tack vara en strängt genomförd disposition. Också Urban Forells i Lund framlagda doktorsavhandling i ämnet kommer till användning.

Temat «Wirklichkeit» behandlas filosofiskt alltifrån Aristoteles' grundbegrepp «energeia – dynamis» fram till Kierkegaards existensfilosofiska tolkning. Även praktisk-teologiska aspekter kommer med.

Till de stora bidragen hör artikeln «Zeit» (50 sidor). Den berör i hög grad det som var en av huvudfrågorna i 1900-talets teologihistoria och i motsättningen mellan idealism och realism i bibeluppfattningen. En fråga som tas upp är den som gäller förhållandet mellan å ena sidan den bibliska historien, frälsningshistorien från skapelsen till fulländningen, och å andra sidan den allmänna världshistorien. I det filosofiska avsnittet heter det att «Die Heilsgeschichte ... lässt sich nicht einfach in die uniforme, allgemeine Weltgeschichte mit ihrem offenen Ausgang einbringen» (s. 511). Denna slutsats kommer att stå i viss motsättning till det som sedan säges i den teologiska framställningen, där det i anslutning till 1 Kor 15, 28 talas om «die vollständige Durchdringung der Welt(zeit) durch die (Zeit und) Gegenwart Gottes bzw. das Aufgehen aller bisherigen Zeiten in der einen Zeit Gottes» (s. 525). Det är — för att jämföra med det ovanstående — inte frälsningshistorien som ingår som en del i världshistorien utan fastmer världshistorien som i det eskatologiska perspektivet ingår i frälsningshistorien. Oscar Cullmanns bild av Kristus-skeendet som centrum i den bibliska frälsningshistorien och tillika i den profanhistoriska tiden refereras här med omdömet: «Über diesen Kern des neutestamentlichen Geschichtsbildes herrscht in der Forschung Konsens» (s. 526). Det är en upprättelse för Cullmann, som på sin tid blev så kritiserad eller förbisedd i tysk exegetik.

Bland biografier i denna volym kan nämnas Wittgenstein, Christian Wolff, Wulfila, den gotiska Bibelns upphovsman, och slutligen Ulrich Zwingli, med ett nytt bidrag till den svårutredda frågan om hans tidigare relationer till Luther.

I och med band 36 är alfabetet genomgången. Vad som återstår är ett «Gesamtregister», som skall komplettera och ersätta de i varje band redan förekommande registren. Den första volymen av TRE kom ut 1977, och hela verket var planerat till 25 volymer, ett antal som sålunda nu har vuxit till 36. Verkets ugivare professor, biskop em. Gerhard Müller, som var med redan från början som medutgivare, säger i ett förord till band 36, att man velat ställa plats till förfogande för en adekvat behandling av sakfrågorna i enlighet med

nuvarande forskningsläge. Därför har det planerade sidantalet ofta måst överskridas.

TRE betyder en kodifiering och en allsidig och nyanserad belysning av en forskningstradition, som på sitt sätt saknar motstycke. Avsikten har varit att i en tid då de skilda teologiska disciplinerna alltmer kommit att arbeta självständigt utifrån olika förutsättningar likväl utforma en teologisk helhetssyn utifrån en gemensam målsättning.

Betydelsen av ett uppslagsverk som detta ligger inte minst däri att det kan motverka den mänskliga glömskan, som är en så viktig faktor i den fortlöpande forskningen. Man tror sig ofta inställd i en fortsatt positiv utveckling mot allt bättre resultat, medan man glömmer bort att mycket i själva verket har sagts bättre i en tidigare forskning. I sådana fall spelar ett uppslagsverk som TRE en viktig roll. I nutiden kommer därtill att den engelska teologiska diskursen har blivit så dominerande att den tyskspråkiga forskningen redan av språkliga skäl ofta blir förbisedd. Det kan vara befogat att tillägga den synpunkten när det gäller svenska förhållanden, att de som ägnar sig åt högre teologiska studier redan av det skälet bör göra sig förtrogna med det tyska språket, att de då också kan utnyttja TRE och dess mycket rikhaltiga litteraturlistor som hjälpmedel i forskningsarbetet.

Bengt Häglund

Michelle Becka: *Anerkennung im Kontext interkultureller Philosophie. Ein ethischer Beitrag im Ausgang von bolivianischen Liedtexten*. 312 sidor. IKO — Verlag für Interkulturelle Kommunikation, Frankfurt 2005.

Ett nytt fenomen i den internationella akademiska världen är att systematisk teologi, religionsfilosofi, missionsvetenskap och teologisk etik går in i ett samarbete, utmanade av tredje världens teologiska uppbrott. Interreligiösa och interkulturella kontexters betydelse för forskningsämnenas framtida inriktning lyfts fram på ett sätt att det redan nu kommer till fruktbara nyorienteringar. Ett exempel på detta är den här presenterade vetenskapliga avhandlingen.

Förlaget IKO, «Verlag für Interkulturelle Kommunikation» i Frankfurt/Main, har under senare år genom en målinriktad bokutgivning, oftast avhandlingar, främjat denna nya typ av produktiva interdisciplinära möten. Ett nytt bevis är Michelle Beckas avhandling i socialetik, framlagd vid universiteten i Tübingen och Cochabamba i Bolivia. Den ger uttryck för en stark teologisk fokusering, inte minst i slutkapitlet om «teologin som försvarare av avbrott» (s. 276ff).

Utifrån fältstudier i Bolivia ger författaren ett initierat kontextualiserat bidrag till fortsättningen av den

teologiskt relevanta men mödosamma interkulturella och interreligiösa dialogen. Syftet är att belysa hur traditionell västerländsk normativitet i teologisk, etisk och filosofisk metod och analys utmanas av de hittills marginaliserade «andras» livserfarenheter och framtidsvisioner.

Idéhistoriskt utgår Becka från filosoferna Axel Honneth och Seyla Benhabib, men mer centralt från den mexianske teologen och filosofen Enrique Dussel och den nyligen avlidne franske filosofen Jacques Derrida. Anknytningar görs i syfte att med egen självständig metodisk och analytisk argumentering visa hur «de andra» blir synliga och hörbara som hittills marginaliserade subjekt genom sina narrativa livsbetraktelser och erfarenheter.

Forskningshistorien och den aktuella forskningssituationen tecknas med akribi i bokens första del (kap. 1), följd av det senaste årtiondets fruktbara ansatser för interkulturell filosofi- och teologidialog hos Ram Adhar Mall och Franz Martin Wimmer, inte minst hos den kubanske filosofen i Aachen, Raúl Fornet-Betancourt (kap. 2). I andra delen breddas och fördjupas diskussionen om kulturell alteritet och erkännandet av den andre som kriterium för interkulturell filosofi, teologi och etik. Del 3 utgör en presentation, analys och tolkning av ett antal sångtexter från Bolivias folkliga kulturskapande under åren 1982–2000. En av «hemorterna» för sången är kristna «basförsamlingar», liturgier och folklig religion. Slutkapitlet i del 4 gestaltas som en välgrundad argumentation för teologisk förnyelse genom att i biblisk tradition integrera den religiöst betydelsefulla narrativa folkliga kulturen med den teologiska reflektionen.

Enligt min mening uppstår för författaren problem, när viktiga samtalspartner från väst tycks vara handplockade enligt principen «hand i handske». De ligger för nära hennes egen uppfattning. Denna borde kontrasterats med avvikande åsikter. Konsten att kritiskt bemöta blockeringar är visserligen svår men fruktbart för att skärpa diskussionen. Det är viktigt att avslöja och kritisera strukturer och motsträviga tendenser i den västerländska akademiska värld som tror sig kunna förbigå utmaningar från narrativ teologi i tredje världen. Alltför ofta avvisas teologiska element som grundar sig i de fattiga folks livserfarenheter och trosförställningar.

Avhandlingens positiva bidrag ser jag i den konkreta reflektionen över folklig sångkultur och i hur teologiskt nyskapande i tredje världen möter traditionella västteologier under postkolonialismens skede.

Manfred Hofmann

